

О. О. НАБАТОВА

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Харків

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

У статті проаналізовано зміни в основних об'єктах власності, її суб'єктному складі, актуальній структурі, співвідношення різних форм власності в умовах становлення постіндустріальної економіки. Особливу увагу приділено тенденції інтелектуалізації власності і появі нових форм взаємозв'язку власності і праці.

Ключові слова: постіндустріальна економіка, нематеріальні ресурси, відносини власності, інтелектуальна власність, експлуатація.

Постановка проблеми. Становлення нової соціально-економічної системи характеризується змінами у продуктивних силах та обумовленою ними трансформацією виробничих відносин, насамперед, відносин власності. При цьому роль основного об'єкта відносин власності закріплюється за певним ресурсом, що набуває ключового значення у новій господарській системі, а учасники відносин з приводу привласнення домінуючого виду благ стають основними соціально-економічними суб'єктами. Подолання обмеженості ключового фактора виробництва на постіндустріальному етапі розвитку суспільства зумовлює зміни об'єктно-суб'єктної структури власності, співвідношення між її різними типами і формами, тенденції «дифузії» та демократизації власності. Крім того, розвиток інтелектуальної власності породжує нові форми діалектичного взаємозв'язку безпосередніх виробників і суб'єктів первинного привласнення, змінює співвідношення економічної влади найманої праці та капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема власності як одна з центральних проблем політичної економії завжди знаходилася у центрі уваги дослідників. У працях зарубіжних вчених (А. Алчіана, Г. Демсетца, Р. Коуза, Д. Норта, О. Вільямсона, А. Оноре та ін.) закладено основи економічної теорії прав власності, яка розглядає власність переважно з юридично-економічних позицій та акцентує увагу на проблемах співвідношення прав власності, їх специфікації. Такий підхід дозволяє дослідити трансформацію структури власності, тенденцію «розщеплення» права власності, формування багатосуб'єктності відносин власності в умовах становлення постіндустріальної системи. Аналізу соціально-економічного змісту власності, проблемам її функціонування, тенденціям постсоціалістичної трансформації відносин власності присвячено роботи українських та російських вчених: В. Базилевича [1], О. Бузгаліна [2], А. Гриценка [3; 4], В. Іноземцева [5], В. Каменецького, С. Мочерного, С. Степаненка [6], А. Чухна [7] та ін. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання еволюції відносин власності у зв'язку зі змінами характеру праці в процесі формування постіндустріальної економіки.

Формулювання цілей. Метою роботи є аналіз постіндустріальної трансформації відносин власності, сучасних форм взаємодії власності і праці.

Виклад основного матеріалу. У процесі становлення постіндустріальної економіки роль провідних факторів виробництва, а отже, і ключових об'єктів власності, переходить від матеріальних ресурсів до нематеріальних — знань, інформації. Вони мають низку не властивих традиційним ресурсам особливостей, які слід брати до уваги при ціноутворенні, оподаткуванні інформаційних ресурсів, здійсненні юридичного захисту права інтелектуальної власності, укладанні угод на ринку інформації [1; 8–10], а саме:

– знання й інформація не знищуються при споживанні, а самозростають (хірург, що робить операцію вдесьте, володіє більшою кількістю знань і кращим розумінням операції, ніж хірург, що робить операцію вперше). Тому накопичення знанневих ресурсів відбувається не завдяки їх акумуляції, а шляхом їх розпредметнення широким колом споживачів;

– під час продажу інформації не відбувається відчуження блага, продана інформація залишається у власності продавця. Інформацію неможливо повернути, викупити, натомість можна багаторазово продавати, якщо це не суперечить закону;

– цінність інформації та знань найчастіше складно визначити, поки вони не будуть застосовані на практиці. Т. Сакайя порівняв вартість, створену знаннями, із падаючою зіркою, «яка горить яскраво лише у ту мить, коли проходить

через простір соціальних обставин і суб'єктивних факторів, що дозволяють їй світити яскравіше за інших» [11, с. 362];

– незалежність інформації від простору дозволяє їй знаходитися одночасно в його різних частинах, не перешкоджаючи можливості її повноцінного використання. «Знання (інформація) існують незалежно від простору. Подібно до квантових часток вони можуть знаходитись у кількох місцях одночасно. Продайте мені пиріг і у вас його більше не буде. Продайте мені рецепт пирога, і він буде у нас обох. Але ви не можете забрати його назад» [12, с. 390];

– інформація швидко знецінюється у часі. Інформаційні ресурси, на відміну від матеріальних, зношуються лише морально. Особливостями зносу знань є стрибкоподібність цього процесу, зменшення вартості не тільки через старіння знань, а й через їх дифузію шляхом тиражування отриманих наукових результатів;

– нематеріальні ресурси характеризуються неможливістю їх багаторазового відтворення і доступністю тиражування їх матеріальних носіїв.

Таким чином, ринкові способи реалізації власності (купівля-продаж, передавання у спадщину, фіксація пайової участі окремих суб'єктів тощо) щодо інформаційних та інтелектуальних ресурсів не завжди діють. Разом з тим ці активи за певних умов можуть стати предметом ринкового обігу як об'єкти інтелектуальної власності. Як слушно зауважує В. Іноземцев, «... тут суперечливо поєднується справжня безмежність з рідкістю вищого рівня, об'єктивний характер з безпрецедентним суб'єктивізмом, невідтворюваність із тиражуваністю; неекономічна мотивація відкриття знань викликає очевидні і цілком економічні за своєю суттю наслідки» [13, с. 320]. Вказані особливості обумовлюють докорінну трансформацію відносин власності через подолання обмеженості основного фактора виробництва й основної форми суспільного багатства та створюють передумови для переходу до постеконічної цивілізації.

Разом зі змінами основних об'єктів власності відбуваються зміни у її суб'єктному складі. По-перше, з'являються нові суб'єкти — власники інтелектуальних ресурсів («клас інтелектуалів», «технократичний клас», «золоті комірці» тощо), виникає необхідність визначення їх соціально-економічного статусу. Саме статус надає суб'єкту можливість включатися у складні коопераційні процеси як легітимному учаснику, визначає його формальні та неформальні повноваження, обумовлені наявністю у нього економічних ресурсів, причетністю до процесів розподілу та обміну суспільного продукту, рівнем освіти, кваліфікації і професіоналізму.

По-друге, розглянуті особливості інформації як об'єкта власності породжують суперечливість її суб'єктного втілення: з одного боку, власники ін-

формаційних ресурсів намагаються монополізувати свої права на доходи, у зв'язку з чим виникають різноманітні форми привласнення на базі інтелектуального капіталу і розгорнута система захисту прав власності; з другого — широкі можливості тиражування, імітації інформаційних продуктів, їх просторова незалежність, багатоваріантність використання знань породжують тенденцію до багатосуб'єктності, подальшого «розщеплення» пучка повноважень власника і навіть всезагальності привласнення інформації, можливості її використання будь-яким суб'єктом [14, с. 59–60].

По-третє, швидка оновлюваність інформаційних та інтелектуальних продуктів змінює характер конкуренції, уможлиблюючи швидкі зміни у співвідношенні сил та лідерських позицій суб'єктів інтелектуальної власності. Л. С. Бляхман як приклад конкуренції нового типу наводить суперництво Apple та Google. Фірма Apple, яка останніми роками випустила iPod, iTunes, а потім iPhone та iPod і стала першою у світі за капіталізацією, у 2012–2013 рр. не представила жодного принципово нового продукту. В результаті акції Apple впали на 38%. Водночас акції Google, що випустила новий ноутбук «Chrome book Pixel», окуляри з доступом в Інтернет і нові продукти-аксесуари, зросли на 20%, а прибуток на 36% [15, с. 31].

По-четверте, відбувається інституціоналізація та деперсоніфікація власності. Як зазначають В. В. Степаненко та Л. І. Яковенко, «інституціоналізація проявляється через поширення власності різного роду некомерційних організацій (благодійних, релігійних, партійних, профспілкових, громадських). Деперсоніфікація власності полягає у зниженні ролі і значення фізичних осіб як власників корпорацій, тобто акції концентруються у різноманітних інституціях або у юридичних осіб» [6, с. 94]. Причому якщо фізичні особи купують акції для отримання доходу, то метою юридичних осіб є, як правило, забезпечення міжфірмових зв'язків та посилення впливу на діяльність підприємства (в Україні та інших пострадянських країнах ця тенденція проявляється в асоціальної формі — у вигляді рейдерства).

Зміни відбуваються і у структурі відносин власності. Під фундаментальною структурою власності розуміють таку організацію її елементів, яка є загальною і незмінною для усіх історичних форм власності. Вона складається із користування, розпорядження, володіння, відчуження і привласнення. Під актуальною структурою власності розуміють співвідношення її складових елементів у кожній даній конкретно-історичній формі власності. Тобто вона визначається тим елементом фундаментальної структури, який значною мірою домінує у певній конкретно-історичній формі суспільства. Так, наприклад, у первісному суспільстві панівними були відносини користування, у рабовласницькому — розпорядження, в епоху феодалізму актуалізувалися відносини володіння, а за капіталістичного ладу — відчуження [3, с. 14–16].

Особливості основного об'єкта власності постіндустріального суспільства, «знімаючи» відносини відчуження, актуалізують відносини привласнення. При цьому вирішальним фактором, що визначає можливість привласнення знань та інформації, є здатність людини скористатися інтелектуальним багатством людства, засвоїти, розпредметити його. Отже, умовою набуття інтелектуальної власності і, таким чином, умовою приналежності до домінуючого класу, стає не право розпоряджатися благом, а спроможність ним скористатися, здатність перетворювати інформацію на знання, використовувати їх для розвитку інтелектуального капіталу і отримання доходів. Тому в процесі становлення постіндустріального суспільства чітко окреслюються два основних класи — панівний клас інтелектуалів, «on-line» еліти [16], що володіє знаннями та інформацією як основними ресурсами виробництва; та нижчий клас, «off-line» пролетаріат, що не має ані здібностей, необхідних у високотехнологічних виробництвах, ані освіти, що дозволяє розвинути ці здібності. Що стосується середнього класу як оплоту індустріального суспільства, то в процесі становлення «нової» економіки він розмивається, зазнає активної дезінтеграції. Стрімкий розвиток продуктивних сил висуває все вищі вимоги до якості працівників, тому більша частина середнього класу поповнює лави нового нижчого класу, а відносно невелика його частина переходить на вищі щаблі суспільства.

У зв'язку з цим одна з головних суперечностей постіндустріального суспільства полягає в тому, що розширення можливостей інформаційного привласнення одних соціальних груп, яке обумовлює підвищення їх добробуту, відбувається на основі посилення інформаційного відчуження інших верств населення, доходи яких скорочуються. Така соціально-економічна диференціація є більш небезпечною порівняно з нерівністю, притаманною індустріальному суспільству, яку можна пом'якшити через перерозподільні процеси. Основою сучасного класового протистояння стає не власність на засоби виробництва, а нерівномірність розподілу людських можливостей і здібностей. Вони не можуть бути ні відчужені, ні перерозподілені, тому економічна підтримка незахищених верств населення стає неефективною.

На рівні світового господарства вказані процеси знаходять прояв у збільшенні розриву в рівнях економічного розвитку між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Еволюційне формування постіндустріальної системи у розвинутих країнах, їх беззаперечне технологічне домінування, залучені зі всього світу інтелектуальні ресурси, скорочення потреб у сировині та матеріалах обумовлює їх значну господарську самодостатність, перехід на самопідтримуючий тип економічного зростання. Водночас спостерігається-

ся посилення залежності країн «третього світу» від імпорту технологій, зовнішніх інвестицій та ринків збуту.

Постіндустріалізація обумовлює зміну співвідношення між різними типами і формами власності. Спостерігаються тенденції «дифузії» та демократизації власності, що знаходить прояв у поширенні акціонерної форми власності, перетворенні частини прибутку фірм в елементи доходів найманих працівників, залученні працівників до процесу управління. Крім того, низка сутнісних атрибутів приватної власності переходить до сфери суспільного регулювання (державні та громадські організації все більше контролюють питання, пов'язані з екологічністю виробництва, умовами найму та звільнення, оплати і безпеки праці, включення працівників у процес управління, дотримання соціальних прав і гарантій). А. В. Бузгалін обґрунтовує втрату приватною власністю своєї значущості, затребуваність асоційованих форм власності та вказує на динамічний розвиток «економіки солідарності», заснованої на різних формах суспільного привласнення і розпорядження [2, с. 18]. З інших позицій бачить процес «зняття» приватної власності В. Л. Іноземцев. Він вважає, що це відбувається не шляхом усупільнення виробництва, а шляхом становлення системи особистої власності: «з формуванням постіндустріального суспільства, у якому основними виробничими ресурсами виступають інформація і знання, а засоби їх створення і передавання стають цілком доступними багатьом людям, виникає ситуація, у якій, з одного боку, кожен охочий мати сучасні засоби виробництва може придбати їх у приватне володіння, а з другого боку, ефективно привласнення інформаційних благ людьми, не здатними використовувати їх відповідно до їх соціального призначення, стає неможливим. Система, що виникає, розглядається нами як заснована не на приватній, а на особистій власності як на умови виробництва, так і на роботу силу» [5].

Важливим аспектом трансформації відносин власності в умовах становлення постіндустріальної економіки є виникнення нових форм взаємозв'язку безпосередніх виробників і власників, що обумовлює зміну балансу економічної влади між найманою працею і капіталом. Взаємозв'язок праці і власності є діалектично суперечливим. З одного боку, первинною у цих взаємовідносинах є праця, оскільки у відносини привласнення і відчуження можна вступити тільки з приводу того, що було вироблено. З другого, провідну роль відіграє власність — саме власники, здійснюючи первинне привласнення, мають економічне панування над працею, спосіб реалізації якого виявляється шляхом конкретизації актуальної структури власності.

Як зазначає А. А. Гриценко, власність виникає разом із людським суспільством у процесі трудової діяльності і розвивається разом з розподілом праці,

тому глибинні основи власності слід шукати у трудових відносинах та їх взаємозв'язку з відносинами привласнення. «Праця є першою історичною формою привласнення. Процеси праці та привласнення спочатку знаходяться у синкретичній єдності. Але з розвитком продуктивних сил і поділу праці вони відокремлюються і потім перетворюються на протилежності. Виникає розподіл на клас власників, необтяжених працею, і клас працівників, необтяжених власністю» [4, с. 7]. Подальший суспільний розвиток був пов'язаний з поляризацією соціально-економічних характеристик праці і власності, жорстким класовим протистоянням.

У системі сучасної змішаної економіки позначилася тенденція подолання гострої конфліктності інтересів працівників та власників. Поширення акціонерної власності перетворило значну частину населення розвинених країн на співвласників акціонерного капіталу. Проте з точки зору динаміки співвідношення економічної влади праці і капіталу цей процес оцінюється неоднозначно. Акціонерна власність є формою сумісно-розділеного привласнення [4, с. 8], тому її домінування у сучасній економіці має сприяти подоланню класових розбіжностей і суперечностей між працею і власністю, обумовлює соціалізацію власності — посилення її трудового характеру. Це передбачає зміну системи розподілу доходів — збільшення частки суспільного продукту, що отримують наймані працівники, шляхом їх включення у привласнення додаткового продукту разом із перетворенням на співвласників підприємств. Утім, як зауважує В. Л. Іноземцев, галузі, у яких працюють підприємства, де реалізуються різні форми прямої участі працівників у власності, є, як правило, найбільш відсталими секторами сучасної економіки, а самі працівники не належать до найбільш кваліфікованої частини виробничого персоналу. Тому за останні десятиліття жодна з подібних форм не набула такої частки у виробництві суспільного багатства або у структурі зайнятості, яка б надала можливість говорити про її перспективність [5]. Крім того, поширення акцій малого номіналу призводить до концентрації коштів населення в руках фінансової олігархії і може посилювати поляризацію суспільства. Отже, дифузія акціонерного капіталу не стала базою для зближення соціально-економічних характеристик праці і власності, і навіть у деяких країнах, наприклад у США, сприяла збільшенню соціально-економічної диференціації.

Ключові зміни у співвідношенні власності і праці у постіндустріальному суспільстві пов'язані з тенденцією інтелектуалізації власності (зростанням економічної значущості інтелектуальної власності, її перетворенням на інтелектуальний капітал) і розвитком якісно нової за змістом особистої власності. Внаслідок перетворення знань на основний виробничий ресурс і доступ-

ності засобів накопичення, передачі та обробки цього ресурсу працівнику, зайнятому у сфері інтелектуального виробництва, ця форма власності набуває актуальності (більшого значення, посилюється роль) [5].

Поява нового фактора виробництва, нової виробничої сили, представленої в інформаційних ресурсах суспільства і нових інформаційних технологіях, обумовлює новий спосіб поєднання факторів виробництва. Як зазначає Н. В. Ведін [17], система власності, що базується на відчуженні виробника від засобів виробництва і передбачає купівлю-продаж робочої сили, залишається незмінною, оскільки представники «нової еліти», включені у відносини найму, нічим принципово не відрізняються від звичайних найманих працівників. Водночас, зважаючи на те, що за багатьма якісними параметрами (характер потреб, ступінь економічної свободи, можливості соціального самовизначення і мобільності тощо) працівники, зайняті в інформаційному виробництві, суттєво відрізняються від традиційного пролетаріату, можна припустити співіснування двох способів поєднання факторів виробництва. Цінність «нового» працівника полягає не тільки і не стільки у наявності вузькопрофесійних знань і навичок (робочої сили), скільки в універсалізмі його знань, тобто здатності використовувати принципово іншу продуктивну силу, представлену в інформаційних ресурсах суспільства і нових інформаційних технологіях. Проте застосовувати цю продуктивну силу можна лише як власну силу, тобто привласнивши її. Отже, в одних і тих же відносинах індивід виступає як найманий працівник, продавець своєї індивідуальної робочої сили і у той же час як суб'єкт привласнення якісно нової продуктивної сили. Таким чином, умовою реалізації індивіда як найманого працівника, що відчужує власну робочу силу, все більшою мірою стає його ж реалізація як суб'єкта привласнення інформаційного багатства суспільства.

Особливості реалізації інтелектуальної власності (послаблення боротьби за її повне відчуження, «розщеплення» прав власності, домінування часткового, неповного привласнення) породжують якісно нові соціально-економічні відносини, змінюють баланс економічної влади між найманою працею і капіталом, унеможливають їх чітке розмежування та породжують тенденцію зближення соціально-економічних характеристик власності і праці. Ця тенденція веде до глибинних формаційних перетворень усієї системи економічних відносин. Найбільш наочно нова природа взаємозв'язку праці і власності виявляється у функціонуванні інтелектуального капіталу. Невідчужуваність інтелектуального капіталу від людини обумовлює її нову роль: із суб'єкта праці вона перетворюється на суб'єкт творчості, з найманого працівника — на співвласника створеного продукту, інтелектуального капі-

талу фірми. Тому протистояння між капіталістом як власником засобів виробництва і найманим працівником як власником робочої сили, властиве індустріальному суспільству, заміщується взаємодією між працівниками, менеджерами, підприємцями.

Можливість самонайму для носіїв інтелектуального капіталу (або самостійної інтелектуальної діяльності), високий рівень незалежності працівників від власників засобів виробництва, нова владна позиція розширюють їх економічну свободу, унеможливають використання традиційних форм примусу до праці, розмежування вільного і робочого часу, перетворюють експлуатацію на самоексплуатацію. Деякі дослідники називають ці процеси «другою управлінською революцією». Якщо першу революцію в управлінні пов'язують з відокремленням менеджменту від власності, перетворенням менеджерів на автономних суб'єктів економічної влади, то сучасні зміни приводять до возз'єднання власності й управління, але вже на якісно новому рівні — працівник, набуваючи якостей власника і менеджера, стає одночасно і творцем, носієм інтелектуального багатства, і суб'єктом інтелектуальної праці, і суб'єктом привласнення доходів від цієї праці.

Послаблення економічної залежності найманих працівників від капіталу, втрата капіталістами монополії на засоби виробництва супроводжується посиленням залежності бізнесу від креативних працівників, «їх здатності абсорбувати знання, що циркулюють по всьому світу, і, перш за все, у глобальних комп'ютерних мережах, і надавати цим знанням технологічно придатну для виробничого використання форму, прискорюючи цим процес створення вартості» [17]. Водночас підвищення ступеня економічної свободи працівників суперечливо співіснує з посиленням експлуатації найманої праці. Це знаходить прояв у намаганнях капіталу підкорити не лише робочу силу, а й якомога більшу кількість проявів фізичної і духовної активності працівника; паразитуванні на його внутрішній мотивації, самоексплуатації; привласненні капіталом не тільки його робочого, але й вільного часу; невідповідності сплачуваної заробітної плати оплаті знань як доходу на інтелектуальний капітал працівника; використанні новітніх комп'ютерних технологій як засобу посилення контролю і обмеження автономії працівника.

Висновки. У процесі становлення постіндустріальної економіки роль провідних факторів виробництва, а отже, і ключових об'єктів власності, переходить від матеріальних ресурсів до нематеріальних — знань, інформації. Їх особливості (незнищуваність при споживанні, невідчуженість від суб'єкта власності, просторова незалежність тощо) обумовлюють докорінну трансформацію відносин власності, її структури та форм реалізації: 1) з'являються нові суб'єкти — власники інтелектуальних ресурсів; 2) виникає тенденція до

багатосуб'єктності привласнення, «розщеплення» пучка повноважень власника; 3) відбувається інтелектуалізація власності, її віртуалізація; 4) змінюється характер конкуренції між суб'єктами інтелектуальної власності; 5) спостерігається демократизація власності, зменшення значення приватної власності на користь асоційованих форм; 6) набуває нового значення особиста власність, що передбачає індивідуальне володіння усіма факторами сучасного знаннємісткого виробництва; 7) долається гостра конфліктність інтересів власників і працівників.

Дослідження власності крізь призму людської діяльності дозволяє розкрити властиву постіндустріальній економіці систему відносин привласнення, проаналізувати сучасні форми взаємозв'язку праці і власності. Особливості реалізації інтелектуальної власності (послаблення боротьби за її повне відчуження, домінування часткового, неповного привласнення) породжують якісно нові соціально-економічні відносини, обумовлюють новий спосіб поєднання факторів виробництва, породжують тенденцію зближення соціально-економічних характеристик власності і праці, що закладає основу посткапіталістичних виробничих відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку : монографія / В. Д. Базилевич, В. В. Ільїн. – К. : Знання, 2008. – 687 с.
2. Бузгалин А. В. Частная собственность устарела / А. В. Бузгалин // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Економічна теорія та право. – 2012. – №3. – С. 5–19.
3. Гриценко А. А. Собственность как категория политической экономии (Вопросы исследования собственности методом восхождения от абстрактного к конкретному) : автореф. дис. ... канд. экон. наук / А. А. Гриценко. – Харьков, 1978. – 24 с.
4. Гриценко А. А. Совместно-разделенная собственность и ее превращенные формы в России и Украине: методологические ориентиры послекризисного развития / А. А. Гриценко // Науч. тр. ДонНТУ. Серия: экономическая. – Вып. 38-2. – С. 5–10.
5. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы [Электронный ресурс] : учеб. пособие / В. Л. Иноземцев. – М. : Логос, 2000. – 302 с. – Режим доступа: <http://bookap.info/okolopsy/inozemcev>.
6. Степаненко С. В. Трансформація відносин власності в умовах формування постіндустріальної економіки / С. В. Степаненко, Л. І. Яковенко. – Полтава : Скайтек, 2009. – 187 с.
7. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко ; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 687 с.

8. Климов С. М. Интеллектуальные ресурсы общества : монография / С. М. Климов. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 199 с.
9. Марченко О. С. Національна інноваційна система як інтегратор знань / О. С. Марченко, О. В. Ярмак. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 212 с.
10. Федулова Л. І. Економіка знань : підручник / Л. І. Федулова. – К. : Експрес, 2009. – 600 с.
11. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего / Т. Сакайя // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 337–371.
12. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. Стюарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология ; под ред. В. Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 388–392.
13. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества / В. Л. Иноземцев. – М. : Academia – Наука, 1998. – 639 с.
14. Елецкий Н. Д. Политическая экономия современной цивилизации [Электронный ресурс] / Н. Д. Елецкий. – Ростов н/Д, 2000. – 180 с. – Режим доступа: eletskiy.narod.ru/1/1.doc.
15. Бляхман Л. С. Новый этап обобществления производства и революция в организации бизнеса // Проблемы современной экономики. – 2013. – № 3 (47). – С. 24–35.
16. Бузгалин А. В. Россия в обществе знаний: концепт культурного лидерства [Электронный ресурс] / А. В. Бузгалин. – Режим доступа: <http://www.alternativy.ru/ru/node/1420>.
17. Ведин Н. В. Постиндустриальная трансформация экономических систем: проблема теоретической реконструкции [Электронный ресурс] / Н. В. Ведин. – Режим доступа: www.tisbi.ru/assets/Site/Science/Documents/413/vedin45.pdf.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2014.

О. А. НАБАТОВА

кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков

ПОСТИНДУСТРИАЛЬНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ

В статье проанализированы изменения в основных объектах собственности, ее субъектном составе, актуальной структуре, соотношении разных форм собственности в условиях становления постиндустриальной экономики. Особое внимание уделено тенденции интеллектуализации собственности и появлению новых форм взаимосвязи собственности и труда.

Ключевые слова: постиндустриальная экономика, нематериальные ресурсы, отношения собственности, интеллектуальная собственность, эксплуатация.

O. O. NABATOVA

PhD., associate professor, associate professor of Economic Theory Department of Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

POSTINDUSTRIAL TRANSFORMATION OF OWNERSHIP RELATIONSHIPS

Problem setting. In the process of establishment of the postindustrial economy the transformation of production relationships based on ownership relationships has been occurred. Overcoming of the limitation of the main factor of production and the main form of public wealth stipulates changes of an object and entity structure of ownership, the correspondence between its different types and forms, tendencies of the “diffusion” and the democratization of ownership, the appearance of new forms of interrelation of direct producers and owners.

Recent research and publications analysis. Working papers of A. Alchian, H. Demsetz, R. Koze, D. North, O. Williamson, A. Honore initiate a basis of economic theory of ownership rights considering the ownership generally from the standpoint of legal and economic positions and paying attention to problems of the correspondence of ownership rights and their peculiarities. Working papers of V. Bazylevych, O. Buzhalin, A. Hrytsenko, V. Inozemtsev, V. Kamenetskyi, S. Mochernyi, A. Chukhno, etc. are dedicated to the analysis of a social and economic sense of ownership, different problems of its functioning, and tendencies of the postsocial transformation of ownership relationships. However, matters of the evolution of ownership relationships in the process of formation of the postindustrial economy have been insufficiently developed.

Paper objective. An aim of the article is to analyze the postindustrial transformation of the ownership relationships, new forms of the interaction of ownership and labor.

Paper main body. In the process of formation of the postindustrial economy a role of key objects of ownership is transferred from tangible resources to intangible resources, i.e. knowledge, information. Their peculiarities (inexhaustiveness in consumption, inalienation from an owner, spatial freedom etc.) stipulate the fundamental transformation of the ownership relationships, its structure, and forms of realization: 1) new entities (owners of intellectual resources) appear; 2) a tendency of the multi-entity appropriation appears; 3) a character of the competition between entities of intellectual ownership changes; 4) the democratization of ownership and the decrease of importance of private ownership in favor of associate firms are considered; 6) the topicality of personal ownership contemplating the individual possession of all factors of the modern knowledge-intensive production; 7) overcoming of the dramatical conflictness of interests of owners and employers.

Conclusions of the research. A tendency of the increase of a degree of economic freedom of employers controversially coexists with a tendency of enhancement of the exploitation of a creative activity by capital; the parasitization on the internal motivation

of an employer, the self-exploitation; the appropriation of not only work time, but also of free time by capital; the inrespectiveness of a paid salary and a payment for knowledge as the income for intellectual capital of an employer.

The main abstract to the article

Abstract. Changes of the main objects of ownership, its entity structure, a topical structure, the correspondence between different forms of ownership under conditions of the postindustrial economy formation were analyzed. The peculiar attention was paid to the tendency of intellectualization of ownership and to the appearance of new forms of the interrelations between ownership and labor.

Key words: postindustrial economy, intangible resources, ownership relationships, intellectual ownership, exploitation.